

ELERTIA

EUZKO-DEYA (1916-1923)

EUSKERA UTSEZKO ALDIZKARIA, ORAIN IRUROGETA AMAR URTE SORTUA

Lau urte inguru joan dira ZER onen orrialdeetan EUSKALTZALE (1897-1899) eta IBAIZABAL (1902-1903) aldizkarien barri emon nebanetik. Aldizkari biok euskera utsezko lenengo aldizkarizat emon nituen, Gaiñera, biak Bizkaian eta bizkatarren gogo beroak sortuak. Artean, ez zan sortu euskera utsezko aldizkaririk ez astekorik, Izan zan, bai, Urtekari bat, Fedearen Hedamenekoa (1877-1920) Joannategik eta beste batzuk sortu eta zuzendua, mundu guztiko misiolarien barri emotekoa zana; baiña frantzesezko ANNALES batetik euskeraturiko lan batzuekaz ornitzen zan, Eskualduna astekaria ez zan euskera utsezkoa; beti ekarren erderazko lanen bat, orain aren jarraitzaile dan HERRIA astekariak ekarten dauan lez.

Beste aldizkari euskera utsezko baten aitamena dakargu baur, eta au be, Bizkaian eta bizkaitarrak sortua, 1916'tik 1923ra iraun ebana, Au be, gure laikoak sorturiko aldizkarietan euskera utsezko lenengoa da. Euskal-Esnalea euskera-erderazkoa zan, eta Jaungoiko-Zale (1911-1931), eta Irugarrengo Franziskotarra (1913-1936) eleizgizonenak zirean, praille-abadeen eragifiz eta erlijiozko asmoakaz sortuak, Euzko-Deya sortu zanean ez zegoan Euskalerrri osoan, erri-gizonak aterata, beste aldizkaririk ez astekaririk. Orain ainbeste sortu ta bizi diranean, ez dogu aitzu bear gure aurrelari izan eta, euskal-aldizkarien asikiñak emon ebezanen lana.

Euzko-Deya Euzkaltzale Bazkunaren ardurapean etorri zan, Bilbotar batzuen euskaltzaleatasunak eta abertzale-atasunak sortua eta eutsia da, euskaldunen izkuntzari Euskalerrrian jagokan lekua eta arnasa barria emoteko kalera-tua. Ortik begikoago eta maitagarriago egiten jaku, eta euskaldunon aldetik esker ohea zoar jakolakoan nago. Euskal-aldizkarien artean aurrelari izan doguzanen ospea izan bear leuke.

Oso zabal ibilli dala uste dotu Euzkaltzale Bazkunaren aurkako marmarra, ganorabako lana egin ebela, ez ekiela euren euskal-eskola ta gramatikatik urtetan, ez zireala gauza euskereari kalean bizirik eta indarrik emoteko. Marmar ori ixiltzeko eta uste ori guzurtetako Euzko-Deya aldizkari au ez ete da naikoa? Aldizkari orretan idatzi eben idazleen izenak jakin ezker, baietz erantzun bear ko dogu. Politika alderdi guztiak beste ainbeste egin izan balebe, beste giro ta egoera biziago ta osasuntsuago bat sortuko zan gure izkuntzarentzat. Urte batzuetan aldizkari au izan zan aldizkarietan bakarria (eleizgizonen aldizkariak kenduta) euskereari eskubide oso ta beteak autortzen.

Otsaillaren amaseian, 1916n asi zan plazaratzen. Neguaren biotzean etorren, euskereari udabarri loratsua

opa eutsala. Amabostean bein urtetan dau: illaren lenengoan eta amaseian. Ale baktotxak amasei orri ekarten ditu. Bizkaian eta bizkaitarren eragiñez urten dauan arren, beste euskalkientzat orriak zabalik daukaz. Gipuzkoatik eta Naparroarik euren lanak bialduta, ainbat idazle datoz aren orrialdeetara, lenengo zenbakitik asita. Euskerea ta Euskalerrria gogoan eta biotzean dabezala datoz, Jaungoikoa eta Lagi Zarra ikurrintzat artuta, Euskalerrria euskalduntzen gogatsu lan egiteko gertu, Euskalerrria euskalduntzat eta euskerea euskaldun guztien izkuntzatzat ikusi arte. Lenago egin ez dana orain asita egin nai dabe: "Erderara, eta erdal-gogua, euzkotarren gogo ta biotzetatik kenduta eurotan euzkerea sendo sendo jarri. Sailla gogorra da, baiña eziña ezta". Eurak alan diño.

Ez deuskue esan nor daben buru ta zuzendari; baiña maixutat nortzuk artu dabezan, bai. Argazki ta guzti datoz euron lenengoko zenbakian: Arana Goiri, aita Arriandiaga, Eleizalde ta Kirikiño. "Eurei zor deutsegu, diñoenez, Euzkaltzale Bazkunakuok dakigun apurra, Eurak izan dira ta dira geure Irakasliak". Lau irakasle, lau maixu, baktotxa bere eskolakoak, eta bi Bizkaiko euskerea landu izan dabenak. Baiña beste euskaldunai eta beste euskal-eskolakoari ez jakez atea isten.

Aldizkari barri onek zelango gaiak urratu eta landuko ditu? Era guztietakoak. Batzuk alai ta atsegingarriak: ipuin, olerki, izkirimiri eta abar. Beste batzuk jakintzazkoak, ekonomi-saillekoak, baserri ta nekazaritzakoak, itxasoko gizonen arazoak, osasungaiak eta abar.

Albistari be izan gura dau Euzko-Deyak. Euskalerrriko ta mundu zabaleko barri batzuei euren lekutxo emoten jake noizik bein, beti ezpada be. Sail guztiak jorratu nai dituela argi dago, guztien gogoko, batez be abertzaleen atsegingarri izan gurez.

Euzko-Deyak aldikada bi izan zituen: 1916tik 1920raño bata, eta 1921tik 1923raño bestea. Bien artean urtebete inguruko eten-aldia dau. Zek ekarrita eten-aldi au? Bear bada, abertzaleen artean talde bi bata bestearen aurka sortuta, ABERRI-tarren eta besteen artean izan ziran eztabaidak ekarrita.

Euzko-Deiyan'n, Bizkaikoak bakarrik ez, giputzak eta naparrak be idazten eben. Bizkaitarretatik, idazlemordotxo dabil: Amilgain (Altuna'tar Joseba), Arrugain (Mikel Arruzza), Jadarka (Jemeindar Keperin), Aizkibel'dar (Bingen), Albizuri, Eleizalde (Bergararra, baiña euskalkiz Bizkaikoa), Arana Zabala (Mibisus), Enbeita'tar Kepa, Kirikiño eta abar. Lenengo zenbakiak bertsozko agur beroa ekarren, Enbeitak izenpetuta, eta gero sarritan dator bertsolari onen lanen bat, Kirikiñok bere *Barriketak* sailla ia eten barik daroa; alkar izketazko lanetan.

ELERTIA

Gipuzkoatik, beste idazle-mordo bat: Tene, Elzo-Aspiazu (asi ta lastertxo il zana), Zarautz-tar Sabin (ge-roagoko Lizardi), Ayerbe'tar P. Satarka (Sagarzasu'tar Kauldi) Zinkunegi osalariat eta abar. Azkenengo au Aian zan orduan osalari, eta andik bialtzen ditu bere lanak, osasungaiezoak aurrak zelan azi eta orretarikoak. Naparroatik Larreko (Irigarai'tar Permiñek) napar euskeraren otsak dakaz aldizkarira. Lenengo zenbakian Lapurditarren agur beroa be badakar.

Nik ez dakit zer dala-ta Lizardiren argitaratzailleak Lizardik Euzko-Deyan ateratako olerki bat bakarra emon deuskuen eta bera erderatik itzulia, dirudianez. Idazle onek bertsozko lan pillatxo daua Euzko-Deya orretan, eta bai prosazko beste batzuk be. Euzkaltzale- Bazkunak ba ekian beste euskal-eskola batekoak zireanen aldera askok uste daben baiño barru-zabalagokoa izaten. Eta, barriz, eztabaidako gairik ez aterateko jokabidea artuta eukaela dirudi, Aldizkariak lenengo aldia, 1920rañokoa, izan ebala esan geinke. Bigarren aldian, dotoretxoago agertuko da, papel obeaz, eta illerako egiñik; baiña luma gitxiagok eskintzen dabe euren lanik. Zinkunegik, esaterako, lan bi baiño ez ditu aterako, eta Larrekok bat baiño ez oso, mamitsua, orraitio. Aldi barri onetan amasei orrialdeko aldizkaria da, len amabikoa zana. Idazle barririk bat agertzen da, beintzat, Legoaldi (Ipolito Larrakoetxea), Zeanuriko semea, Kalahorratik bere Grimm anaien ipuiñak bialtzen dituen.

Egun pozgarriak izan zituen Euzko-Deyak, 1918n abertzaleak Bizkaiko Aldundian nagusi urten ebenean. Euskalerrria euskaldun egiteko aukerarik ederrena ikusi eben orduan. Kirikiñok be, ordurarte politika usaiñik agertu ez eban arren bere lanetan, orduan gora bota eban bere santzoa, euskerarentzat etorkizun ohea ikusiz.

Pozik agurtu zituen Euzko-Deyak orduko jazoera batzuk be: Oñiatiko Eusko-Ikaskuntzaren Batzar andia, beste euskal aldizkariaren, Jaungoiko-Zale ta beste batzuen aurrerakadak, euskerazko liburu batzuen agertzea eta olan. Bera be euskerazko liburu barri batzuen argitaratzaille eginda dabil. *Elenetxu* eta beste batzuk aldizkari onetan idazten ebenen idazlanak dira.

Bigarren aldiko 27garren zenbakian, 1923ko iraillekoan, aldizkariaren asieratik lankide izan zan Luis Elizalde zanaren il-barria ekarren, Amilgain'ek idatzita. El-barri au ekartean, ez eben usteko Euzko-Deya'koak aldizkariaren azkenengo zenbakia izango zanik. Ur euken, illean berean, ainbeste neke ta buruauste ekarri eutsen aldizkariaren azkena. Illabete joan orduko jagi zan Primo de Rivera eta onek egunkariaren euskal-atalak eta euskal-politika usaiñezko aldizkariak galerazo egin zituan.

Baiña ez da ori Euzko-Deya oni jausi jakon zoritxar bakarra. Ia ezbear andiagotzat daukat euskaldunen gogoan izan dauan eriotzea. Nok dauka gogoan? Nok egi-ten deutso aitamenik?

Gaur Euskal-Bibliografia eder ugari baten jabe gara, Jon Bilbaori esker. Ikaragarritzko lana onek egin dauana gure liburu eta aldizkariaren billa eta bakotxaren zeaztasunak emoten. Euzko-Deya aitatu, bai, egin dau; baiña bigarren aldikoa baiño ez. Jakiña: lenengoa be izan zalakoa ateraten da, baiña ez noz sortu ez nozarte irauñ ebanik ez deusku ezer emon. Eta bigarren aldiko Euzko-Deya'ren barririk oso gutxi: 1921-22n amabi zenbaki atera zirala, besterik ez. Eta 27garrena izan zan 1923n azkena.

Ordatzi eben ainbaten izenak (Kirikiño, Eleizalde, Lizardi, Larreko, Sagarzazu, Elzo-Aspiazu, batzuk izentearren), ez dira gure gure euskal pizkundetxoan edozelan-goak, eta ez daukaguz ate osterata teko. Baiña, batez, be, gure pizkunde ori zelan sortu zan, nortzuk biztu ta lenengoz bultzatu eben eta nondik norako bideak artu zituen ikasteko, noraezekoa da aldizkari onen bizia ta lana ezagutzea.

Bilboko Euzkaltzale Bazkuna'k, beste indar eta erakunde asko lotan egozala, eta erdereaz nasteko lanean eragoioela, erakutsi ederra emon euskun bere aldizkari au sortuaz, eta beronen orrialdeak Euskalerrri guztiko idazleai eskiñiaz.

Bizkaia, irugarrenez, aurrelari daukagu or euskera utsezko aldizkariak sortzen.

AKESOLO'tar LINO

